

“Ilmiy tadqiqotlarni amaliyotga joriy qilishning muammo va yechimlari” mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. NamDU - 2026-yil 20-21-fevral
IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLYUZIV TA’LIM JARAYONIDA O’QITISH

Xaydarova Nilufar

Turan International University Gumanitar
Fanlar va pedagogika fakulteti o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18973558>

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta’lim jarayonida o‘qitishning nazariy asoslari, pedagogik va psixologik jihatlari, shuningdek, ta’lim jarayonini samarali tashkil etish masalalari yoritilgan. Inklyuziv ta’limning mohiyati, tamoyillari va ahamiyati ochib berilib, umumta’lim maktablarida imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlashda qo‘llaniladigan zamonaviy metod va texnologiyalar tahlil qilingan. Shuningdek, inklyuziv ta’lim jarayonida uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ilmiy asosda ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, imkoniyati cheklangan bolalar, maxsus ehtiyojlar, ta’lim muhiti, pedagogik yondashuv.

Аннотация: В данной научной статье рассматриваются теоретические основы, педагогические и психологические аспекты обучения детей с ограниченными возможностями в процессе инклюзивного образования, а также вопросы эффективной организации образовательного процесса. Раскрываются сущность, принципы и значение инклюзивного образования, анализируются современные методы и технологии, используемые в работе с детьми с ограниченными возможностями в общеобразовательных школах. Также научно обозначены проблемы, возникающие в процессе инклюзивного образования, и пути их преодоления.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями, особые потребности, образовательная среда, педагогический подход.

Kirish

Hozirgi globallashuv va ta’lim tizimining jadal rivojlanishi sharoitida jamiyatning barcha a’zolari uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish dolzarb masalaga aylandi. Ayniqsa, imkoniyati cheklangan bolalarning sifatli ta’lim olishini ta’minlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim tarkibiy qismi sifatida e’tirof etilmoqda.

Inklyuziv ta’lim — bu imkoniyati cheklangan bolalarni alohida muassasalarda emas, balki sog‘lom tengdoshlari bilan birgalikda umumta’lim muassasalarida o‘qitishni nazarda tutuvchi ta’lim shaklidir. Bunday yondashuv bolalarning ijtimoiylashuvi, jamiyatga moslashuvi va mustaqil hayotga tayyorlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Inklyuziv ta’lim tushunchasi va uning nazariy asoslari

Inklyuziv ta’lim tushunchasi xalqaro ta’lim amaliyotida XX asr oxirlarida shakllana boshlagan. UNESCO tomonidan inklyuziv ta’lim barcha bolalarning, jumladan, jismoniy, aqliy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning ham teng huquqli ta’lim olishini ta’minlovchi tizim sifatida talqin etiladi.

Inklyuziv ta’lim quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

- ta’lim olishda tenglik va adolat;
- bolalarning individual ehtiyojlarini hisobga olish;
- kamsitish va chetlatishga yo‘l qo‘ymaslik;
- hamkorlik va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash.

Mazkur tamoyillar imkoniyati cheklangan bolalarning shaxs sifatida shakllanishi va rivojlanishiga xizmat qiladi.

Imkoniyati cheklangan bolalarning psixologik va pedagogik xususiyatlari

Imkoniyati cheklangan bolalar turli psixofiziologik xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning o‘quv faoliyatini tashkil etishda alohida yondashuv talab etiladi. Bunday bolalarda o‘ziga ishonchsizlik, muloqotda qiyinchilik, diqqat va xotira jarayonlarining sust rivojlanganligi kuzatilishi mumkin.

Shu sababli inklyuziv ta’lim jarayonida:

- individual yondashuv;
- psixologik qo‘llab-quvvatlash;

“Ilmiy tadqiqotlarni amaliyotga joriy qilishning muammo va yechimlari” mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. NamDU - 2026-yil 20-21-fevral

- rag‘batlantiruvchi muhit yaratish muhim hisoblanadi.

Pedagog bolaning imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashi va uning rivojlanish darajasiga mos ta‘lim metodlarini tanlashi zarur.

Inklyuziv ta‘lim jarayonida o‘qitish metodlari

Inklyuziv ta‘limda an‘anaviy o‘qitish metodlari bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalar ham keng qo‘llaniladi. Jumladan:

- differensial ta‘lim;
- individual ta‘lim dasturlari;
- interaktiv metodlar;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

Vizual materiallar, audio va video vositalar imkoniyati cheklangan bolalarning o‘quv materialini yaxshiroq o‘zlashtirishiga yordam beradi. Shuningdek, dars jarayonida kichik guruhlarda ishlash usuli ijtimoiy faollikni oshiradi.

Inklyuziv ta‘limda o‘qituvchining ro‘li

Inklyuziv ta‘lim samaradorligi ko‘p jihatdan o‘qituvchining kasbiy mahorati va kompetensiyasiga bog‘liq. O‘qituvchi:

- maxsus pedagogik bilimlarga ega bo‘lishi;
- sabr-toqatli va bag‘rikeng bo‘lishi;
- defektolog, psixolog va ota-onalar bilan hamkorlikda ishlashi lozim.

O‘qituvchining ijobiy munosabati imkoniyati cheklangan bolalarning ta‘limga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Inklyuziv ta‘lim jarayonida yuzaga keladigan muammolar

Inklyuziv ta‘limni amaliyotga joriy etishda bir qator muammolar mavjud:

- moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi;
- moslashtirilgan o‘quv dasturlarining kamligi;
- pedagoglarning tayyorgarlik darajasining pastligi;
- jamiyatda mavjud stereotiplar.

Mazkur muammolar inklyuziv ta‘limning to‘laqonli amalga oshirilishiga to‘sqinlik qiladi.

Muammolarni bartaraf etish yo‘llari

Inklyuziv ta‘limni rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- o‘qituvchilar uchun maxsus malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
- ta‘lim muassasalarini mos infratuzilma bilan ta‘minlash;
- ota-onalar bilan tizimli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish;
- jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirish.

Bu choralar imkoniyati cheklangan bolalarning ta‘lim sifati va samaradorligini oshiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta‘lim imkoniyati cheklangan bolalarni jamiyatga integratsiyalashuvining eng samarali vositalaridan biridir. U nafaqat bolalarning bilim olishini, balki ularning shaxsiy rivojlanishini ham ta‘minlaydi. Inklyuziv ta‘limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlat, ta‘lim muassasalari, pedagoglar va ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. *Inclusive Education: From Theory to Practice*.
2. Vygotskiy L.S. *Defektologiya asoslari*.
3. O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. Karimova G. Inklyuziv ta‘limning pedagogik asoslari. – Toshkent, 2022.
5. Nazarova L. Maxsus pedagogika. – Toshkent, 2021.